

938.113

XAT

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ
ΒΙ ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΜΕΔΕ-
ΤΑΙ.

19393

938.113

XAT

Χαρφύλλης

ΑΙ ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Λογ. αριθ. 19393
Χρονολ. Εισαγ. 8.3.1963
Ειδικότης 76. Αρχ. Κρήτης
Αριθ. 9389 ΧΑΤ.

ΑΙ ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Κ. Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

ΕΝ ΤΩ ΔΗΜ. ΘΕΑΤΡΩ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΚΡΗΤΩΝ

18104
4653

ΑΘΗΝΗΣΙ
1924

ΑΙ ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Παναγιώτατε Πατριάρχα, φίλοι πατριώται και λοιποὶ ἀδελφοὶ Ἕλληνες.

Τὸ Σεβ. Συμβούλιον τῆς ἐν Πειραιεὶ Ἀδελφότητος τῶν Κρητῶν εὐηρεστήθη νὰ μὲ προσκαλέσῃ, ἵνα κάμω διάλεξιν ἐνώπιον ὑμῶν. Ἀποδεχθεῖς δὲ τὴν τοσοῦτον τιμητικὴν ταύτην πρόσκλησιν ἔκρινα καλὸν νὰ μὴ εἶπω ῥητορικὸν τινα ἔπαινον εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἡμῶν πατρίδα, ἄλλως τε καὶ ἀφοῦ οὔτε ἡ Κρήτη ἔχει ἀνάγκην ῥητορικῶν ἐπαίνων οὔτε ἐγὼ εἶμαι ῥήτωρ ἀλλὰ διδάσκαλος, οὐ.ε εἶναι, νομίζω, καιρὸς λόγων ἀλλὰ ἔργων, ἐπωφελούμενος δὲ τῆς εὐκαιρίας ταύτης νὰ ἐκθέσω πρὸς ὑμᾶς μέγα καθήκον, ὅπερ κατὰ τὴν ἐμὴν πεποιθήσιν ἔχομεν σήμερον πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν ἡμῶν πατρίδα, τὴν περιώνυμον Κρήτην.

Κύριοι, εἶναι σήμερον πασίγνωστον ὅτι ἐν Κρήτῃ πολὺ πρότερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ ἀνεπτύχθη πολιτισμὸς πολλοῦ λόγου ἄξιος, ἤτοι καλλιτεχνία καὶ βιομηχανία, ὁπόθεν πλοῦτος καὶ δύναμις, ναυτικὸν μέγα καὶ ἰσχυρὸν, ἐμπόριον ἀνεπτυγμένον, ὅτι ἐκτίσθησαν πόλεις, ἐκαλλιεργήθη ἡ χώρα καὶ ἐξημερώθη, ὥστε οὐδὲν ἄγριον, ἐπικίνδυνον ζῶον ἔμεινεν ἐπ' αὐτῆς κ.λ.π. Ἐκ τούτων νοεῖται εὐκόλως πόθεν οἱ μεγάλοι καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ τῆς Κνωσοῦ, τῆς Φαιστοῦ κ.π. πόλεων, πόθεν τὰ μεγάλα αὐτῶν ἀνάκτορα, διατί αἱ πλούσιαι καὶ μεγάλαι πόλεις

εκείναι δὲν εἶχον ἀνάγκην τειχῶν καὶ φρουρῶν ἀλλὰ διετέλουν ἀτείχιστοι, πόθεν ἢ ἔκτοτε παραμείνασα παροιμιώδης φράσις ὁ Κρήτης τὴν θάλασσαν κλπ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι νοεῖται ἐκ τούτου, ὅτι δηλ. ἡ Κρήτη ἐμφανίζεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐπαινουμένη ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην Ἑλληνικὴν χώραν, καὶ τοῦτο οὐχὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τῶν ποιητῶν, τοῦ θεοῦ Ὁμήρου, λέγοντος «Κρήτη τις γαῖ' ἔστι μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ, καλὴ καὶ πλεῖρα, περίρρυτος· ἐν δ' ἀνθρώποι πολλοὶ ἀπειρέσιοι καὶ ἐννήκοντα πόλεις...

Καὶ ὁ Πλάτων δὲ πολλαχοῦ μνημονεύει αὐτὴν ὡς εὐνομουμένην. Ἀλλὰ καὶ ἡ γενικὴ παντὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου συνείδησις συνωμολόγει, ὅτι ἐν Κρήτῃ ἐπεκράτει εὐνομία, διὸ καὶ Κρητῆς βασιλεῖς, τὸν Μίνωα καὶ τὸν Ραδάμανθυον παρεδέχετο κριτὰς τῶν εἰς Ἄδην κατερχομένων ψυχῶν, πάντως τούτου ἕνεκα, διότι τούτους μάλιστα πάντων ἔκρινε καταλληλοτάτους πρὸς τοῦτο συμφώνως πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς γῆς πολιτείαν καὶ τὸν βίον αὐτῶν. (Διοδώρ. Ε' 79.) Ἄλλος δὲ ἀρχαῖος συγγραφεὺς (Ἐφορος) γράφας τὴν πολιτείαν τῆς Κρήτης παρέδωκεν ὅτι «ὁ Κρήτης νομοθέτης μέγιστον ὑπέθετο ἀγαθὸν ταῖς πόλεσι τὴν ἐλευθερίαν», ὥστε κατὰ ταῦτα ὀρθῶς φαίνεται λεχθὲν, ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐν Κρήτῃ ἰθαγενὲς φυτόν, ὅπως ὁ λάδωνος καὶ τὸ δίκταμον.

Ἄλλος πάλιν συγγραφεὺς (ὁ Θεόφραστος, Ἱστορ. Φυτ. Θ' 16) λέγει ὅτι «φασὶ δὲ τινες ὅλως τῶν φύλλων καὶ τῶν ὀροδάμων καὶ ἀπλῶς τῶν ὑπὲρ γῆς τὰ ἐν Κρήτῃ διαφέρειν». Προησθάνετο, ὡς φαίνεται, ὅτι τὰ ἀτυχῆ τέκνα αὐτῆς θὰ ἠναγκάζοντο νὰ τρέφωται πολὺ συχνὰ μὲ μόνον ἄγρια λάχανα καὶ δι' αὐτὸ παρεσκεύασεν αὐτὰ τόσον γόστιμα! Ὁμοίως ὁμολογοῦν πάντες, ὅσοι περὶ τῆς νήσου ταύτης διέλαβον, ὅτι καὶ εἰς λόγον εὐκρασίας ἀέρων (πρβλ. τὴν ἐτυμολογίαν Κρήτη παρὰ τὸ εὐ κεκρᾶσθαι τὸν περὶ τὴν νήσον ἀέρα) καὶ εἰς λόγον ποσίμων ὑδάτων, ὑγεινοῦ κλίματος κττ. ἡ Κρήτη ὑπερείχεν.

Κατόπιν τούτων ἕκαστος θὰ ἠδύνατο ἐκ τῶν προτέρων εὐλόγως νὰ εἰκάσῃ, ὅτι τὰ τέκνα τῆς μεγάλης ταύτης νήσου, τῆς τοσοῦτον ὠραίας καὶ εὐφόρου, τῆς οὕτως εὐνομουμένης καὶ παντὸς θηρίου καθαρᾶς, τῆς τοσαῦτα ἔξοχα ἀγαθὰ, καρποῦς, ὕδατα καὶ λοιπὰ παρεχοῦσης, θὰ ἠγάπων μὲν αὐτὴν ἐξαιρετικῶς, θὰ

ἦσαν δὲ καὶ σφόδρα εὐτυχῆ. Ἀλλὰ τῶν εἰκασιῶν τούτων ἡ μὲν πρώτη ἀληθεύει· οὐδεμιᾶς ἄλλης χώρας τὰ τέκνα ὠνόμασαν τὴν πατρίδα αὐτῶν μὲ τὸ γλυκὺ ὄνομα τῆς μητρὸς, μητρίδα, ὅπως ἐποίησαν οἱ Κρήτες, καὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης χώρας οἱ κάτοικοι ἠγωνίσθησαν πάντοτε ἐπιμόνως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ὅσον οἱ Κρήτες. Ἀλλ' ἡ δευτέρα εἰκασία, ἀτυχῶς, δὲν ἀληθεύει, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς δεῖ· ὅλως τούναντιον, ἀκριβῶς ἕνεκα τοῦ κάλλους καὶ τῆς κεντρικῆς θέσεως τῆς νήσου ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν οἱ Κρήτες ἐταλαιπωρήθησαν καὶ ἐδυστύχησαν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας. Διότι ἐπανελημμένως μὲν κατελήφθη ὑπὸ ξένων κατακτητῶν, πάντοτε δὲ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀντέστησαν, ἐπολέμησαν ἐπὶ μακρὸν (τρία ἔτη κατὰ τῆς τότε κοσμοκρατείας Ρώμης, 150 κατὰ τῶν Ἑνετῶν, σχεδὸν δὲ ἀδιακόπως ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τέλους κατὰ τῶν Τούρκων). Οὕτω τὸ πρῶτον καὶ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς μακρᾶς καὶ λυπηρᾶς ἱστορικῆς περιόδου ταύτης τῶν Κρητῶν ἀπὸ τοῦ 1204 κεξ. ὑπῆρξε τόδε· ὅτι οὗτοι θερμοὶ ζηλωταὶ καὶ λάτρεις τῆς πατροπαραδότου ἐλευθερίας ὄχι μόνον οὐδέποτε ὑπέκυψαν ἄνευ μακρῶν καὶ ἐπιμόνων ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε συνεφιλιώθησαν ἢ ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ξένους κατακτητὰς, καὶ οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι, καθ' ὃν τρόπον ἐκάστοτε ἠδύναντο, καὶ ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἀνακτήσουν ἡμέραν τινά, θάσσον ἢ βράδιον, τὴν ἐρατεινὴν ἐλευθερίαν. Ἡ μία γενεὰ ἀπέθνησκε κληροδοτοῦσα εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην ἀντὶ ἄλλου τινὸς ἀγαθοῦ τὴν φοβερὰν ἐντολήν, τὴν συνέχειαν τοῦ πρὸς τοὺς τυράννους χρυσῆν ἀλλ' ἀσθενῆ ἐλπίδα μελλούσης ἀναστάσεως τῆς πατρίδος· αὕτη δὲ ἀνεδέχετο καὶ ἀνελάμβανεν ἀπόρητος τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς, καὶ οὕτως ἐπανελήφθη ἡ φοβερά αὕτη μετάβασις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν εἰκοσάκις ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς σκληροὺς Ἑνετοὺς ὑπαγωγῆς τῆς Κρήτης μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀπαισιῶν Τούρκων. Φαινόμενον ἀληθῶς μοναδικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους!

Ἀλλὰ πλὴν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων δεινῶν, ὅσα ὑπέστησαν οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι πατέρες ἡμῶν, ἐπαθον καὶ πάσχουσι, ἂν δύναται τις νὰ εἴπῃ καὶ ἄλλο ἀτύχημα, ὅπερ ἂν μὴ εἶναι τοσοῦτον φοβερὸν ὅσον ἐκεῖνα τὰ παρὰ τῶν τυράννων, εἶναι ὁμοῦ πάντοτε λυπηρόν.

Εἶνε δηλ. χαρακτηριστικὸν τῆς Κρητικῆς ἱστορίας, ὅτι ὅσω
 περισσότερον καὶ ἐπιμονώτερον ἠγωνίσθησαν πάντοτε καὶ παντοι-
 στρόπως τὰ τέκνα τῆς ἀτυχοῦς νήσου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν
 πρὸς τοὺς ξένους ἐπιδρομεῖς, τόσω ὀλιγώτερον ἐξιστορήθησαν,
 ὅπως ἤξιζον οἱ ἀγῶνες αὐτῶν. Καὶ ὅμως ὁ μὲν Πίνδαρος ἐκήρυ-
 ξεν ὅτι θνήσκει δὲ σιγαδὲν μέγα ἔργον, ὁ δὲ μέγας Ἀλέξαν-
 δρος διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν προσῆλθεν εἰς τὸν τάφον τοῦ προγό-
 νου τοῦ Ἀχιλλέως, ἐτέλεσε σπονδὴν καὶ ἐμακάρισεν αὐτὸν ὅτι
 «Ὁμήρου κήρυκος εἰς τὴν ἔπειτα μνήμην ἔτυχε». Ἡ δὲ με-
 γαλομάρτυς Κρήτη, ἡ τοσοῦτον ἐπιμόνως ἐπὶ ἑπτὰ αἰῶνας ἀγω-
 νιζομένη ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πρὸς πάντας τοὺς ἐπελθόν-
 τας ξένους, δὲν ἔτυχε μέχρι τοῦδε οὐχὶ Ὁμήρου ἐπαινέτου καὶ
 κήρυκος, ἀλλ' οὐδὲ Θουκυδίδου ἢ καὶ Πολυβίου ἱστορικοῦ, πάν-
 τες δὲ οἱ μακροὶ, ἄνισοι καὶ σκληροὶ ἀγῶνες, πάντα τὰ πολλὰ
 καὶ μεγάλα κατορθώματα καὶ δεινοπαθήματα τοσοῦτων γενεῶν,
 πάντες σχεδὸν οἱ πρωταγωνιστήσαντες ἢ καὶ πεσόντες ἐν ταῖς
 μάχαις, διατελοῦσιν ἀμνημόνευτοι καὶ ἄγνωστοι, κινδυνεύουσι
 δὲ νὰ περιπέσωσιν εἰς ἀναξίαν λήθην καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπ' ἑσχάτων
 τῶν ἡμερῶν, ἐφ' ἡμῶν, διαπρέψαντες ἢ καὶ ἀποθανόντες ἐν
 ταῖς μάχαις. Πόσοι ἐξ ἡμῶν ἐπίστανται σήμερον τοὺς ἀγῶνας
 ἀνδρῶν ἐξόχων, οἱ οἱ Σκορδίλαι, οἱ Μελισσηνοί, οἱ Βλαστοί, οἱ
 Ἀρκολεοὶ, οἱ Καλλέργαι, οἱ Ψαρομήλιγγοι, οἱ Ἀργυρόπουλοι,
 οἱ Πάτεροι κλπ. κλπ., οἱ ὅποιοι ἀντετάχθησαν ἐπὶ μακρὸν κατὰ
 τῶν Ἑνετῶν; Ἡ πόσοι ἐξ ἡμῶν ἤκουσαν ποτὲ τὰ ἐνδοξα ὀνό-
 ματα Μᾶρκος Μουσοῦρος, Σόρβολος, Γεώργιος Χορτάκης, Θεο-
 τοκόπουλος, Κύριλλος Λούκαρης, Μελέτιος Πηγᾶς, Ἀλέξανδρος
 Ε' κλπ.; Καὶ ἀφίνοντες τοὺς παλαιότερους δυνάμεθα νὰ ἐρωτή-
 σωμεν, πόσοι ἐξ ἡμῶν ἐνθυμοῦνται τὰ ὀνόματα ἄλλων ἐνδόξων
 Κρητῶν, οἵτινες διέπρεψαν, ἠνδραγαθήσαν ἢ καὶ ἔπεσαν ἐν
 ταῖς μάχαις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὅποιοι ὁ Μελιδώνης, ὁ Βα-
 σιλογεώργης, ὁ Μανουσογιαννάκης, ὁ Τσουδερογιωργάκης, ὁ
 ἠγούμενος τοῦ Ἀρκαδίου Γαβριήλ, ὁ Ἡρακλῆς Κοκκινίδης, ὁ
 Διογένης, ὁ Πῦλος Ντεντιδάκης, ὁ Παῦλος Σαββάκης, ὁ Κορ-
 κίδης, ὁ Νικολοῦδης, ὁ Μάντακας, ὁ Μαστραχᾶς, ὁ Ρωμᾶνος, ὁ
 Παππαμαρουλιανός, ὁ Σκουλᾶς, ὁ Σήφακας κλπ. κλπ.;

Μικρὸν ἀκόμη καὶ τὰ περικλεῆ ὀνόματα Κόρακας, Κριάρης

*Ιωάν. Ζυμπρακάκης, Χατζημιχάλης Γιανναράκης θὰ περιπέσω-
σιν ὁμοίως εἰς παντάπασιν ἀνάξιαν λήθην, ἔχι βέβαια πρὸς
τιμὴν ἡμῶν.

*Ὅμοίως περιπίπτουσιν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς λήθην καὶ αἱ πο-
λυπληθεῖς παρὰ τῷ Κρητικῷ λαῷ παραδόσεις περὶ τῶν ἐκ μέρους
τῶν ἐντοπίων Μουσουλμάνων φοβερῶν δεινῶν, καταπίεσεων,
ἀγγαρειῶν, ὕβρεων καὶ προπηλακισμῶν, αὐθαιρέτων ἄρπαγῶν
περιουσιῶν, παρθένων, δολοφονιῶν ἢ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τελου-
μένων φόνων, καθόλου περὶ πάσης ἀδικίας, πίεσεως καὶ ἀτιμίας.

Μίαν μόνην λέξιν ἂν ἔλεγον οἱ οὕτω παντοιοτρόπως ταλαιπω-
ρούμενοι καὶ πάσχοντες πατέρες ἡμῶν ἐκεῖνοι, *τουρκεύομεν!*, θὰ
μετετρέποντο ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ δούλων εἰς κυρίους, ἀπὸ κα-
ταπιεζομένων καὶ ἀναξιοπαθούντων εἰς καταπιεστάς ἢ ὑβρι-
στάς, ἂν ἤθελαν. Ἄλλὰ δὲν ἐξέφεραν τὴν φρικτὴν λέξιν, ἔκρι-
ναν δὲ πάντοτε προτιμότερον νὰ πάσχωσι καὶ ὑποφέρωσι τὰ
πάντα ἢ ν' ἀπαρνηθῶσι τὴν πίστην τῶν πατέρων των. Πόσον
μεγάλῃ καὶ ἐδραία θὰ ἦτο ἡ πίστις αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν! πόση
ἢ καρτερία καὶ ἢ ἐθελοθυσία! Ἄλλὰ καὶ πόση ὀφείλει νὰ εἶναι
καὶ ἐκ μέρους ἡμῶν ἢ εὐγνωμοσύνη πρὸς αὐτοὺς καὶ πόσος
ὁ θαυμασμός!

*Ἄλλ' ἰδιαιτέρως μέγας θαυμασμὸς καὶ μεγάλη ἐθνικὴ εὐ-
γνωμοσύνη ὀφείλεται ὑφ' ἡμῶν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀμαθῶν μὲν
ἀλλὰ πάντοτε εἰς πᾶσαν θυσίαν πρώτων ὑποβαλλομένων ἀνδρῶν
τοῦ ἱεροῦ κλήρου, οἵτινες διὰ τῆς στερεᾶς, τῆς ἀκραδάντου πί-
στεως αὐτῶν εἰς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν, ἠγωνίσθησαν καὶ
ἐπέτυχον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου νὰ συκρατήσωσι τὸ
Χριστεπώνυμον πλήρωμα εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν καὶ εἰς
τὸν Ἑλληνισμόν. (Βεβαίως ἠὺτομόλησε μέρος τι εἰς τὸν ἐχθρόν
ἀλλὰ τοῦτο ἦτο τὸ εὐτελές, τὸ δειλόν, τὸ ἄνευ στερεᾶς πίστεως
στοιχείον, ἀπετελεῖτο ἴσως ἐκ τῶν ἀποίκων οὓς εἶχον κομίσει πα-
λαιότερον οἱ Ἑνετοί, ἄλλοθεν καὶ ἀπώκισαν ἐν Κρήτῃ ὅπως
δῆποτε διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως καὶ ἀποβολῆς ὡς εἰς Καιάδαν
τῶν δειλῶν ἢ ξένων τούτων δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐγένετο
ἐπιλογὴ ἐν τῷ Κρητικῷ λαῷ, ὥστε μόνον ὅ,τι γεναῖον, *γνήσιον*
ἀληθῶς Κρητικὸν παρέμεινεν ἐν τῇ Χριστιανικῇ πίστει καὶ τῷ
Ἑλληνισμῷ).

- Διὰ πάντα παῦτα ἐξιστόρησις ἀκριβῆς οὐ μόνον τῶν ἀγώνων καὶ κατορθωμάτων ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῶν καὶ φοβερῶν δεινοπαθημάτων τῶν ταλαιπώρων ἐκείνων γενεῶν εἶναι διὰ πολλοὺς λόγους ἀναγκαῖα, καθ' ὅσον οὐ μόνον λίαν τιμητικὴ διὰ τὴν Κρήτην καὶ τὴν φυλὴν ἡμῶν καθόλου ἀποδείκνυται, οὕτως ἐπιμόνως καὶ καρτερικῶς ἀγωνιζομένην ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας ἐναντίον πάντων τῶν ξένων κατακτητῶν καὶ πιστῶς ἐμμένουσαν εἰς τὰς πατροπαράδοτους ἱεράς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ προσέτι λίαν διδακτικὴ διὰ πάντα πανταχοῦ τῆς ὑψηλοῦ δουλεύοντα εἰς ξένους λαόν, ἅτε διδάσκουσα διὰ τοῦ φοβεροῦ ἀληθῶς παραδείγματος αὐτῆς, ὅτι ὅταν λαός τις θέλη πράγματι νὰ ἐλευθερωθῆ καὶ ἐμμένῃ ἀκλόνητος πάντοτε εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτοῦ τοῦτον, τότε καὶ ἂν πάντες οἱ δαίμονες συμμαχήσωσι κατ' αὐτοῦ, θάσσον ἢ βράδιον θὰ ἐπιτύχῃ τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν αὐτοῦ, τὴν περιπόθητον ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ἐπ' ἴσης σφόδρα διδακτικὴ θὰ εἶναι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀκριβῆς ἐξιστόρησις καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν, διότι ἐν αὐτῇ θὰ ἴδουν, διὰ ποίων καὶ πόσων ἀγώνων καὶ παθῶν ἀνεκτήθη ἡ ἐλευθερία ἡμῶν καὶ αὐτῶν, καὶ πόσῃν εὐγνωμοσύνην ὀφείλουν εἰς τοὺς κληροδοτήσαντας αὐτοῖς τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθόν, καὶ ὅτι ἔχουν καθήκον ἱερὸν νὰ εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι νὰ θυσιάζουν ἀπαξάπαντα τὰ ἀγαθὰ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ αὐτῶν.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αἱ πολεμικαὶ πράξεις καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ τὰ παθήματα τοῦ λαοῦ τούτου ἄξια μνείας καὶ ἱστορικῆς ἐξάρσεως. Ἡ Κρητικὴ ἱστορία ἔχει νὰ ἀναγράψῃ καὶ πολλὰς νὰ πληρώσῃ χρυσᾶς σελίδας δι' ἔργων ἄλλου εἶδους, ἔργων πολιτισμοῦ ἐξεχόντων Κρητῶν. Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία ἀνδρῶν, οἳ οἱ ὀνομασθέντες ἦδη Κύριλλος Δούκαρης, Μάρκος Μουσοῦρος, Σόρβολος, Θεοτοκόπουλος κλπ. δὲν περιορίζονται μόνον ἐν Κρήτῃ, ἀλλ' ἔχουν ἐπεκταθῆ εἰς ὀρίζοντας πολὺ εὐρυτέρους, αὐτὸ τοῦτο διεθνεῖς. Εἶναι ἄρα κατάλληλοι νὰ κοσμήσωσι πᾶσαν παντὸς ἔθνους ἐποχὴν καὶ ἱστορίαν.

Πολὺ εὐτυχέστεραι τῆς Κρήτης ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν ὑπῆρξαν ἄλλαι Ἑλληνικαὶ χῶραι, λ.χ. ἡ Κύπρος, ἡ Χίος κλπ. Δὲν φθονοῦμεν, ἀπαγε, ἀλλὰ λυπούμεθα ὅτι ἡμεῖς τοσοῦτον ὑστερήσαμεν ἐν τῷ εὐγενεῖ τοῦτο ἀγῶνι. Καὶ μέχρι μὲν τινος ἐδι-

καιολογεῖτο ἢ παραμέλησις ἡμῶν αὕτη διὰ τὸν λόγον, ὅτι πᾶσα ἢ προσοχὴ ἡμῶν καὶ πᾶσαι αἱ φρονίδες περιστρέφοντο περὶ τὸ μέγα καὶ φοβερὸν, τὸ ἄλυτον, ὡς ἐφαίνεται, καταστάν πρόβλημα, τὴν ἀπέλασιν τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ ἐπὶ τῆς μητρίδος ἡμῶν. Τοῦτο ὁμολογουμένως ἀπετέλει μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ Α καὶ τὸ Ω τῶν σκέψεων, τῶν πόθων καὶ τῶν ἀγῶνων ἡμῶν, εἴτε ἐν Κρήτῃ ἐταλαιπωρούμεθα εἴτε ἐκτὸς καὶ μακρὰν αὐτῆς, κατ' ἀνάγκην ἢ καὶ οὐχί, ἐπλανώμεθα καὶ εἴτε ἠνωμένοι εἰς ἐπαναστατικούς Συλλόγους (οἷον τὸ **Κέντρον** τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάν. Ζυμπρακάκη) εἰργαζόμεθα εἴτε καὶ κατ' ἰδίαν ἕκαστοι. Ἐπειτα ἐπῆλθεν ἡ μεγάλη πληγὴ τῶν πολέμων καὶ τὰ μετ' αὐτῶν πολλὰ δεινὰ, τὰ ὅποια ἀπερρόφουν πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Ἄλλ' ἰδοὺ θεῖα χάριτι ἀπολαύομεν τοῦ μεγίστου τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, τῆς πατρῴου ἐλευθερίας, τώρα ἐπανῆλθεν ἢ κατὰ τὸν Πίνδαρον **μεγιστόπολις Ἀσυχία**. Ἡμεῖς οἱ πρεσβύτεροι ὑπῆρξαμεν τῷ ὄντι εὐτυχῆς γενεά· διότι ἐπανελημμένως ἠγωνίσθημεν, ἐπεινάσαμεν, ἐφθειριάσαμεν, ἐκινδυνεύσαμεν, κατεδιώχθημεν, ἐθρηνήσαμεν παντοίας ἀπωλείας, πολλοὶ ἐδοκιμάσαμεν τὰ δεινὰ τῆς ξενιτείας καὶ ἐφάγομεν τὸν πικρὸν ἄρτον τοῦ ἐκπατρισθέντος· ἀλλὰ δεδοξασμένον ἔστω τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψίστου! εὐτυχῆσαμεν τέλος νὰ ἐπιζήσωμεν καὶ νὰ ἴδωμεν τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀνυψουμένην ἐπὶ τῶν Κρητικῶν φρουρῶν καὶ ἐξασφαλίζουσαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς προσφιλεστάτης μητρίδος ἡμῶν. Εἴκοσιν ὄλαι γενεαὶ Κρητῶν ἐπόθησαν τὸ θέαμα τοῦτο, ἠγωνίσθησαν, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπέθανον ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ηὔτύχησαν νὰ τὸ ἴδωσιν, κατῆλθον δὲ εἰς τὸν τάφον μὲ τὸ πικρὸν φαρμάκι εἰς τὰ χεῖλη καὶ τὴν καρδίαν, ὅτι δὲν εὐτύχησαν νὰ τελειώσουν τὸ μέγα ἔργον, ἀλλὰ κατέλειπον αὐτὸ ἀτελεῆς εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν.

Ἄλλὰ ἀκριβῶς ἐπειδὴ σήμερον καλύπτει τὴν Κρήτην ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, ἐπειδὴ τοῦ λοιποῦ δὲν ἔχομεν νὰ σκεπτόμεθα περὶ τοῦ πῶς θὰ ἀπαλλάξωμεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῶν τυράννων, διὰ τοῦτο ἔχομεν ἄλλο καὶ τοῦτο μέγα καὶ ἱερὸν καθήκον πρὸς τὰς προγενεστέρους δυστυχεῖς μὲν ἀλλ' εὐεργέτιδας ἡμῶν πάντοτε γενεάς, αἵτινες καὶ αὐταὶ ἠγωνίσθησαν καὶ εἰς ἡμᾶς παρέδωκον τὴν ἱεράν ἐντολήν τῶν ἀγῶνων καὶ τὴν ψυχὴν ἢν καὶ τὴν σωματικὴν ἀνδρείαν, ἵνα ἐξακολουθήσωμεν καὶ

θεία βοηθεία περάνωμεν τὸ μέγα ἔργον. Ἰδιαιτέρως ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω τὸ ἱερὸν καθήκον τοῦτο ὑμῶν τῶν εὐελπίδων νέων σπουδαστῶν καὶ τῶν εὐεργετικωτάτων Κρητικῶν Συλλόγων Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν. Σεῖς πάντες κληρονόμοι τῆς πατρίδος φιλοπατρίας, τῆς ἀνδρείας καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς, οφείλετε νὰ καταστήτε μεγάλωφωνοι κήρυκες καὶ πολύτιμοι καὶ ἀκαταπόνητοι ἐργάται καὶ συναντιλήπτορες τοῦ ἐθνικωτάτου ἔργου τῆς παντοίας ἐρεύνης καὶ ἐξιστορήσεως τῆς μεγαλομάρτυρος καὶ ἐνδόξου Κρήτης μας. Τὰ πρὸς αὐτὴν καθήκοντά Σας εἶναι τοσοῦτω μεγαλύτερα καὶ σοβαρώτερα ὅσῳ πολυμερέστεροι, μακρότεροι καὶ σκληρότεροι ὑπῆρξαν οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ παθήματα τῶν πατέρων καὶ προγόνων Σας.

Κατ' εὐτυχίαν σήμερον καὶ ἄνδρας πρὸς τὸ ἔργον καταλλήλους ἔχομεν τινάς, καὶ ἄλλους δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν, καὶ χρηματικούς πόρους δυνάμεθα, φρονῶ, ἐπαρκεῖς νὰ ἐξεύρωμεν, καὶ προσέτι αἱ πηγαί, ἐξ ὧν θὰ ἀντλήσωμεν τὰς κατὰ τοῦ παρελθόντος τῆς Κρήτης εἰδήσεις εἶναι ἤδη καὶ γίνονται ἐσημέραι καὶ προσιτώτεραι καὶ ἀφθονώτεραι, λέγω τὰ διάφορα Ἀρχεῖα, τὰς βιβλιοθήκας, τὰς ἀνασκαφὰς κλπ. Τὸ ἔργον βεβαίως εἶναι μέγα, μέγιστον, θὰ ἀπαιτήσῃ κατ' ἀνάγκην καὶ ἐργάτας πολλοὺς καὶ ἔτη οὐκ ὀλίγα καὶ χρήματα ἀφθονα, ἵνα ἐκτελεσθῇ ἀξίως τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης. Ἐπειτα δὲν εἶναι μόνον τὸ παρελθὸν ἄξιον προσοχῆς καὶ μελέτης. Ἡ Κρήτη ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ καὶ βοτανικῶς, γεολογικῶς, γεωγραφικῶς, γλωσσικῶς, ἀνθρωπολογικῶς, λαογραφικῶς, ἀρχαιολογικῶς κλπ κλπ. Καὶ τούτων ἕνια ἀνάγκη νὰ γίνουσι ταχέως, διότι καὶ αἱ ἀρχαιότητες φθείρονται ἢ καὶ ἐξάγονται ἐκ τῆς Κρήτης, καὶ ἡ γλῶσσα ἀλλοιοῦται ἀκαταπαύτως καὶ αἱ λαϊκαὶ παραδόσεις, τὰ ἀρχαιοπρεπῆ ἄσματα, αἱ προομιλῆς κλπ ἀρκνίζονται διὰ τοῦ θανάτου τῶν πρεσβυτέρων, καὶ χειρόγραφα παλαιωτέρων χρόνων περὶ Κρήτης διαλαμβάνοντα καταστρέφονται, καὶ ὁ κόσμος μεταβάλλεται, ὥστε μετὰ τινα ἔτη καὶ ὁ βίος τῶν μέχρι χθὲς ἀγωνιζομένων θὰ προσπίπτῃ τοῖς νεωτέροις ἱκανῶς ξένος, καὶ ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης θὰ μείνῃ κατὰ πολλὰ ἐλλιπής. Πρὸς τούτοις θὰ γίνῃ ἀνάγκη νὰ ἀγορασθῶσι βιβλία, χειρόγραφα ἢ καὶ ὅλα Ἀρχεῖα διαλαμβάνοντα περὶ τῆς Κρήτης καὶ ἐπομένως θὰ ἀπαρτισθῇ *Κρητικὴ Βιβλιοθήκη*,

ἵνα δύναται ὁ βουλόμενος νὰ ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς ἐξερευνήσεως τῆς Κρήτης, νὰ εὐρίσκη προχείρως καὶ εὐκόλως ὅ,τι πρὸς τὴν ἐργασίαν του χρειάζεται.

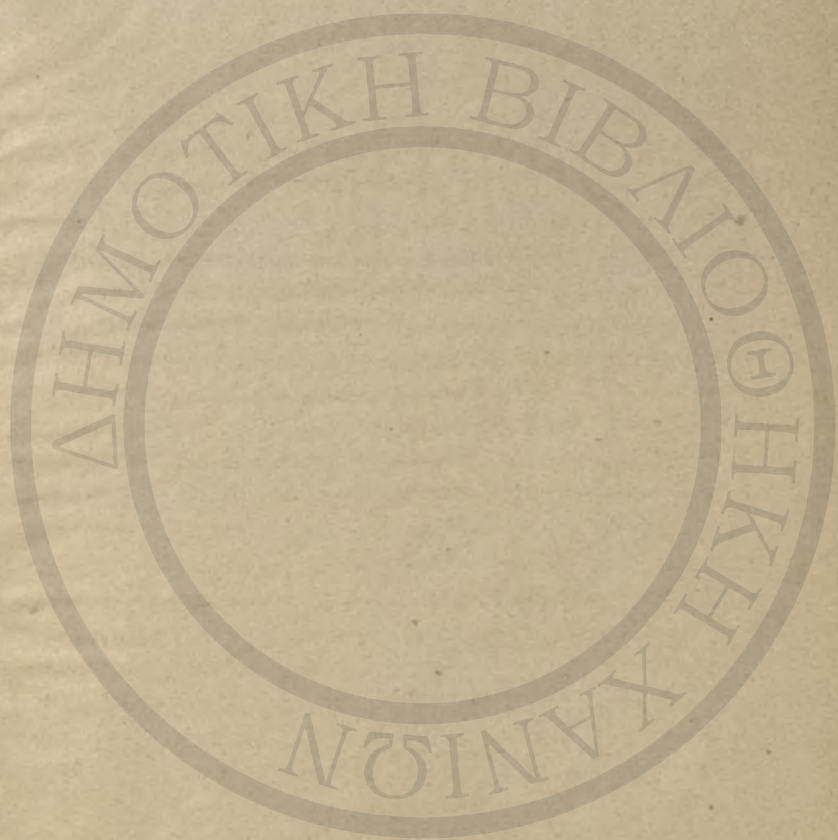
Βεβαίως θὰ ἀπαιτηθοῦν, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, καὶ κόποι πολλοὶ καὶ δαπάναι μεγάλαι πρὸς τὸ μέγα ἔργον· ἀλλὰ πρῶτον μὲν νομίζω ὅτι ἀξιίζει ἡ Κρήτη, ἡ κοιτίς τοῦ Μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας διαδραματίσασα ἀπέναντι τοῦ ἄλλου κόσμου ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἤτοι τῆς τέχνης, τῆς εὐνομίας καὶ τοῦ καθάλου ἀνθρωπισμοῦ τοιοῦτον πρόσωπον ὁποῖον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους σύμπασα ἡ Εὐρώπη ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἡπείρων, ἀξιίζει, λέγω, ἡ Κρήτη πάντα κόπον, πᾶσαν φροντίδα καὶ πᾶσαν δαπάνην· ἔπειτα δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω ὅτι ἡ νῦν γενεὰ, ἡ εὐτυχήσασα νὰ κληρονομήσῃ τόσῃν δόξαν καὶ τοιαύτην διὰ τοιούτων καὶ τοσοῦτων ἀγώνων ἀνακτηθεῖσαν ἐλευθερίαν τῆς Κρήτης, θὰ φειδωλευθῆ καὶ θὰ φανῆ ἀσεβῆς καὶ ἀγνώμων πρὸς τοὺς πατέρας καὶ προγόνους αὐτῆς, οἵτινες οὐχὶ δραχμάς τινὰς ἕκαστος, ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν ἀπαξάπαντα καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐπὶ 700 ἔτη διαδοχικῶς ἐθύσισαζον, ἵνα παρασκευάσουν καὶ παραδώσουν εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, ἤτοι εἰς ἡμᾶς καλύτερον μέλλον, ἐλευθέραν τὴν Κρήτην.

Φίλοι πατριῶται, ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν παρευρίσκειται τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ Α. Παναγιότης, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Μελέτιος, τέκνον καὶ αὐτὸς τῆς ἡμετέρας Κρήτης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ ἄλλοτε τακτοποιήσας διὰ τῆς θείας βοηθείας καὶ τῆς βαθείας αὐτοῦ συνέσεως τὰ πράγματα τῆς Κύπρου φαίνεται σήμερον ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας κεκλημένος, ἵνα καὶ πάλιν διὰ τῆς Θείας Χάριτος εὐλογησῆ καὶ διὰ τῆς πείρας καὶ σοφίας αὐτοῦ καθοδηγήσῃ εἰς τὴν εὐθειαν, τὴν πρέπουσαν ὁδὸν τὰς προσπάθειάς ἡμῶν, εἰς τὰς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος Κρητικῆς Μελέτας.

Γένοιτο !

912
15/15

